

"AZƏRNƏŞR" VƏ AZƏRBAYCANDA KİTAB NƏŞRİ

Azərbaycanda müasir anlamda nəşriyyat işi birbaşa "Azərnəşr" in adı ilə bağlıdır. "Azərnəşr" yaranana qədər Azərbaycanda müxtəlif mətbəələr mövcud olmuş və onlarda xeyli kitab nəşr edilmişdir. Burada mütləq "Orucov qardaşlarının mətbəəsi"nin adını çəkmək lazımdır. Həmin mətbəədə yüzlərlə Azərbaycan kitabı işıq üzünə çıxmışdır. İlk dərsliklərimizin də çoxu burada nəşr edilmişdi. Lakin bu mətbəələr nə strukturuna, nə kadr potensialına, nə peşəkarlıq səviyyəsinə görə "Azərnəşr"lə yanaşı qoyula bilməz.

Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı 1920-ci ildə Nəriman Nərimanovun imzaladığı 9 iyun tarixli 40 sayılı Dekretlə yaradılmışdı və bütün şərqdə ilk dövlət nəşriyyatı idi. "Azərnəşr" in yaradılması Azərbaycan kitab nəşri tarixində mühüm bir hadisəydi. İlk illərdə nəşriyyat başlıca olaraq dərsliklər, uşaq ədəbiyyatı, bədii və elmi-kütləvi ədəbiyyatlar nəşr edirdi.

"Azərnəşr" çoxcəhətli inkişaf yolu keçmiş, öz fəaliyyətini günbəgün genişləndirmiş, Azərbaycanda kitab nəşrinin və kitabçılıq işinin dövrün tələbləri səviyyəsində qurulmasında, oxucuların kitaba günbəgün artan tələbatının ödənilməsində, cəmiyyətin inkişafında və formalaşmasında, əhalinin savadlanmasında həmişə önəmli bir yer tutmuşdur. Başqa sözlə desək, uzun illər boyu Azərbaycanda kitab nəşrinin beşiyi başında "Azərnəşr" dayanmışdı.

Azərbaycanda yaranan

digər nəşriyyatlar ayrı-ayrı vaxtlarda "Azərnəşr" in müvafiq redaksiyalarının bazası əsasında təşkil edilmişdir.

"Gənclik" nəşriyyatı 1938-ci ildə "Azərnəşr" in bazasında yaradılmış, 1970-ci ilədək "Uşaqgəncnəşr" adlanmışdır. Bu nəşriyyat 1970-ci ildən "Gənclik" adı ilə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Poliqrafiya və Kitab Ticarəti İşləri Komitəsi sistemində fəaliyyət göstərmişdir. Nəşriyyat əsasən yeniyetmələr və gənclər üçün kitablar nəşr etmişdir. Bir çox şair və yazıçıların ilk kitabları "Müəllifin ilk kitabı" seriyasından "Gənclik" nəşriyyatında işıq üzünə çıxmışdır. Burada "Dünya uşaq ədəbiyyatı" seriyasından 50 cild kitab nəşr edilmişdir. "Gənclik" nəşriyyatı tərcümə əsərlərinin nəşrinə də xüsusi yer ayırmış, dünya klassiklərinin ən gözəl əsərlərini ana dilində nəşr edib Azərbaycan oxucularına çatdırmışdır.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin 1960-cı ilin iyun ayında qəbul etdiyi "Düzgün olmayaraq yeni nəşriyyatlar təşkil etmək haqqında qərarında "Azərtədrisnəşr" in də (indiki "Maarif" nəşriyyatı) adı çəkilmişdir. Bu qərardan sonra Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 30 yanvar 1961-ci il tarixli qərarı qəbul olundu. "Respublika nəşriyyatlarının nizama salınması haqqında" adlanan bu qərarın əməli nəticəsi respublikamızda yeddi nəşriyyatın bağlanması gətirib çıxardı.

1963-cü ildə "Uşaqgəncnəşr" də bağlandı. Həmin dövrdə Azərbaycanda kitab nəşri işində bir qeyri-stabilitet yaranı. Nəşr olunan kitabların ad və tiraj göstəriciləri arasındakı tənəsüblük pozuldu. Azalmalar müşahidə olunmağa başladı.

"Uşaqgəncnəşr" yenidən "Gənclik" adı ilə fəaliyyətə başladı. Lakin 1990-cı ildən sonra "Gənclik" nəşriyyatı çətinliklərlə üzlədi, böhran dövrünə düşdü.

"Maarif" nəşriyyatı 1960-cı il

də "Azərnəşr" in tədris-pedaqoji ədəbiyyat redaksiyasının bazasında yaradılmışdır. "Maarif" nəşriyyatının ilk adı "Azərtədrisnəşr" olmuşdur. Nəşriyyat sonralar "Maarif" adlandırılmışdır. Hər iki adın açılışı Azərbaycan Dövlət Tədris-Pedaqoji Ədəbiyyatı Nəşriyyatıdır. Nəşriyyat əsasən tədris-pedaqoji ədəbiyyat nəşri üzrə ixtisaslaşdırılmışdır. Burada orta ümumi təhsil, ali, orta ixtisas və texniki-peşə məktəbləri üçün dərsliklər, dərslər vəsaitləri, metodik göstərişlər, elmi-kütləvi ədəbiyyat, məktəb kitabxanaları üçün bədii əsərlər, rus dilini və xarici dilləri öyrənmələrə kömək məqsədilə kitabçalar, əyani vəsaitlər, məktəb proqramları və s. nəşr edilmişdir.

1990-cı ildən sonra "Maarif" nəşriyyatı da çətin böhranlarla üzləşmiş, qayğısızlıq və diqqətsizlik üzündən fəaliyyəti dayandırmışdır.

"Azərnəşr" in bədii ədəbiyyat redaksiyasının bazası əsasında 1978-ci ildə "Yazıçı" nəşriyyatı yaradılmışdır. Nəşriyyat əsasən bədii ədəbiyyat nəşri üzrə ixtisaslaşdırılmış, fəaliyyət göstərirdi dövr ərzində minlərlə bədii və ədəbi tənqidi kitablar nəşr etmişdir. Burada dünya ədəbiyyatından seçilmiş ən yaxşı əsərlərin nəşrinə də geniş yer verilmişdir. "Yazıçı" nəşriyyatında bir sıra seriyalar açılmışdır. Məsələn, 100 cildlik "Dünya ədəbiyyatı" kitabxanası belə seriyalardan biri olmuşdür.

"Elm" nəşriyyatı

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının nəşriyyatıdır. 1945-ci ildə yaradılmışdır. Azərbaycanda elmi ədəbiyyat nəşri üzrə ixtisaslaşdırılmış ilk və yeganə nəşriyyatdır. Burada Azərbaycan alimlərinin elmin bütün sahələrinə aid orijinal əsərləri çap edilir. Bir çox elmi jurnalların nəşri də "Elm" nəşriyyatına tapşırılmışdır. Onlardan "Azərbaycan Ədəbiyyatşünaslığı", "Ədəbiyyatşünaslıq və sənətsünaslıq", "Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq", həmçinin digər dövrü nəşrlərin adlarını çəkmək olar.

"Elm" nəşriyyatında ilk dəfə olaraq çoxcildlik elmi nəşrlər işıq üzünə çıxmışdır. Üç cildlik "Azərbaycan tarixi", 7 cildlik "Azərbaycan geologiyası", 8 cildlik "Azərbaycan florası", 3 cildlik "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" belə kitablardır. Bundan başqa, nəşriyyat "Azərbaycan nefti", "Azərbaycan mikroflorası" kimi sanballı monoqrafiyalar da buraxmışdır. Burada "Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri" seriyasından bibliografiya kitabları da işıq üzünə çıxmışdır. Son vaxtlar AMEA-nın təsisçisi olan akademiklərdən Səməd Vurğun, Yusif Məmmədliyəv, Mirali Qaşqay və başqalarının hər biri haqqında nəfis tərtibatla ayrıca kitab nəşr edilmişdir.

"Elm" nəşriyyatında Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti klassiklərinin əsərləri, folklor abidələri, terminologiya və tərcümə lüğətləri, elmi-kütləvi kitabçalar da nəşr olunur. Nizami Gəncəvinin, Füzulinin, Xaqaninin, Xətayinin, Sabirin, C.Məmmədquluzadənin, Səməd Vurğunun və s. əsərləri "Elm" nəşriyyatına dönə-dönə işıq üzünə çıxmışdır.

"Elm" nəşriyyatı bu gün də öz fəaliyyətini uğurla davam etdirir. Son vaxtlar burada 7 cildlik "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi", 7 cildlik "Azərbaycan tarixi", 3 "Azərbaycan etnoqrafiyası" kimi dəyərli kitablar buraxılmışdır.

"İşıq" nəşriyyatı 1968-ci ildə Bakıda yaradılmışdır. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Poliqrafiya və Kitab Ticarəti İşləri Komitəsinin tabeliyində olmuşdur. Kitab, broşür, monoqrafiya, albom, buklet, plakat, not-musiqi ədəbiyyatı və s. buraxan ixtisaslaşdırılmış xüsusi nəşriyyat idi. Bədii ədəbiyyat, elmi-kütləvi ədəbiyyat və incəsənət redaksiyaları olmuşdu.

"Elm" nəşriyyatında Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti klassiklərinin əsərləri, folklor abidələri, terminologiya və tərcümə lüğətləri, elmi-kütləvi kitabçalar da nəşr olunur. Nizami Gəncəvinin, Füzulinin, Xaqaninin, Xətayinin, Sabirin, C.Məmmədquluzadənin, Səməd Vurğunun və s. əsərləri "Elm" nəşriyyatına dönə-dönə işıq üzünə çıxmışdır.

"Elm" nəşriyyatı bu gün də öz fəaliyyətini uğurla davam etdirir. Son vaxtlar burada 7 cildlik "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi", 7 cildlik "Azərbaycan tarixi", 3 "Azərbaycan etnoqrafiyası" kimi dəyərli kitablar buraxılmışdır.

"İşıq" nəşriyyatı 1968-ci ildə Bakıda yaradılmışdır. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Poliqrafiya və Kitab Ticarəti İşləri Komitəsinin tabeliyində olmuşdur. Kitab, broşür, monoqrafiya, albom, buklet, plakat, not-musiqi ədəbiyyatı və s. buraxan ixtisaslaşdırılmış xüsusi nəşriyyat idi. Bədii ədəbiyyat, elmi-kütləvi ədəbiyyat və incəsənət redaksiyaları olmuşdu.

"İşıq" nəşriyyatı 1968-ci ildə Bakıda yaradılmışdır. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Poliqrafiya və Kitab Ticarəti İşləri Komitəsinin tabeliyində olmuşdur. Kitab, broşür, monoqrafiya, albom, buklet, plakat, not-musiqi ədəbiyyatı və s. buraxan ixtisaslaşdırılmış xüsusi nəşriyyat idi. Bədii ədəbiyyat, elmi-kütləvi ədəbiyyat və incəsənət redaksiyaları olmuşdu.

Müstəqillik illərində

nəşriyyat çətinliklərlə üzləşmiş, Mətbuat və İnformasiya Nazirliyi ləğv edildikdən sonra öz fəaliyyətini dayandırmışdır.

Azərbaycanın bir sıra görkəmli ədəbiyyat, incəsənət və elm xadimlərinin əsas fəaliyyəti, taleyi nəşriyyatla bağlı olmuşdur. Əhməd Cavad "Azərnəşr" də tərcümə ədəbiyyatı redaksiyasında işləmiş, Azərbaycanda tərcüməçilik məktəbinin əsasını qoymuşdur. Məmməd Səid Ordubadi "Azərnəşr" in ilk direktorlarından biri olmuşdur. Adil Əfəndiyev, Qılman İlkin, Məmməd Süleymanov, Əjdər Xanbabayev ayrı-ayrı dövrlərdə "Azərnəşr" in direktoru vəzifəsində çalışmışlar. 1990-cı ildən "Azərnəşr" in direktoru Azər Mustafazadədir.

Məmməd Araz, Əlfi Qasımov, İlyaz Tapdıq, Əmir Mustafayev, Cəmil Əlibəyov, Vilayət Rüstəməzadə və başqa görkəmli şair və yazıçılarımız da "Azərnəşr" də çalışmışlar.

İslam Sadiq və Ələvsət Ağalarov 35 ildən çoxdur ki, "Azərnəşr" də işləyirlər və bu gün də öz fəaliyyətlərini burada davam etdirirlər. "Gənclik" nəşriyyatında uzun müddət Əzizə Əhmədova, sonra isə Fikrət Axundlu və Əlican Əliyev direktor olmuşlar. Hazırda nəşriyyatın direktoru Adil Abdulladır.

Məstən Günər, Vidadi İbrahimov, Ələviyyə Babayeva, Çingiz Əlioğlu, Vaqif Nəsimi, Vəli Məcidov, Məmməd Namaz, Musa Ələkbərli, Zülfüqar Şahsevənli, Mustafa Çəmənlili və başqaları uzun illər "Gənclik" nəşriyyatında çalışmışlar.

"Yazıçı" nəşriyyatının

ilk direktoru Əjdər Xanbabayev olmuşdur. Ondan sonra həmin nəşriyyata Faiq Məlikov rəhbərlik etmişdir. "Yazıçı" nəşriyyatının ilk baş redaktoru Əlağa Kürçaylı idi. Vidadi Babanlı, Məmməd İsmayil, Sabir Rüstəmxanlı, Mustafa İskəndərzadə, Müzəffər Şükür, Məmməd Aslan, Qəşəm İsabəyli, Zəlimxan Yaqub, Adil Cəmil, İslam Türkay, Zirəddin Qatırlı və başqaları burada çalışmışlar.

Xalqın kitaba olan tələbatının ödənilməsində nəşriyyatlarımız böyük işlər görmüşlər. Azərbaycanda 1929-cu ildə 997 adda 2 milyon 961 min 700 nüsxə ümumi tirajla kitab çap olunmuşdur ki, bunun təxminən 40 faizi "Azərnəşr" in payına düşürdü. 1930-cu ildə isə tək "Azərnəşr" də 792 adda kitab nəşr edilmişdir ki, onların ümumi tirajı 3 milyon nüsxədən çox olmuşdur. Bu iki rəqəm bir il ərzində "Azərnəşr" də kitab nəşrinin necə sürətlə artdığını aydın göstərir.

Azərbaycanda kitab nəşri bu tempi həmişə saxlamamışdır.

Sonrakı dövrlərdə kitab nəşri sahəsində geriləmələr də olmuşdur. Məsələn, 1980-ci ildə kitab nəşrinin əsas göstəriciləri olan ad və həcmi 1976-cı ildənkindən geri qalırdı. Məhz buna görə də 1980-ci ildə keçmiş SSRİ respublikaları arasında Azərbaycan əhalinin hər 1000 nəfərinə düşən kitabın sayına görə yalnız Qazaxıstan və Tacikistanı arxada qoymuşdu.

Azərbaycan həmin il bu göstəriciyə görə

15 respublika arasında 13-cü yeri tutmuşdu. Maraqlıdır ki, həmin il Moldoviyada əhalinin hər 1000 nəfərinə 1181, Rusiyada 1004, Azərbaycanda 191 adda kitab düşürdü. Bu rəqəm Ermənistanı 291 olmuşdur. Fərq göz qabağındadır. Bu kəmiyyət fərqi deyildir. Bütün bu gerikalmalar müstəqillik illərində xalqın taleyinə öz güclü təsirini göstərirdi.

Azərbaycan müstəqilliyinə qovuşduqdan sonra bir sıra nəşriyyatlarımızın fəaliyyətində uğursuzluqlar dövrü başladı. "Yazıçı", "İşıq", "Maarif", "Gənclik" nəşriyyatları bu böhrandan çıxıb bilmədi. Onlardan yalnız "Azərnəşr" öz fəaliyyətini dayandırmadı və hazırda işləyir.

Müstəqillik dövründə təzə nəşriyyatlar yarandı. Onların çoxunun ilk günlər heç bir maddi-texniki bazası və kadr potensialı yox idi. Ona görə də kitab nəşri müəyyən müddət qarmaqarışlıq və hərə-mərciliklə üzləşdi. Kitabın texniki göstəricilərindən tutmuş onun əhəmiyyətinə, bədii və elmi dəyərinə qədər heç nədən xəbəri olmayanlar kitab nəşri ilə məşğul olmağa başladılar. Hazırda bir sıra nəşriyyatların maddi-texniki bazası və kadr potensialı təkmilləşsədə də bu sözləri onların buraxdıqları kitabların mənası, məzmunu, elmi və bədii dəyəri haqqında söyləmək mümkün deyil. Kitab nəşrinin bir çox vacib prinsipləri, o cümlədən dövlətçilik və xalqçılıq prinsipləri tez-tez pozulur.

"Azərnəşr" 100 ildir ki, fəaliyyət göstərir. Azərbaycan xalqını ona lazım olan kitablarla təmin edir. Azərbaycanda kitab nəşri, kitabçılıq işi, redaktə, onun təkmilləşdirilməsi, kitab mədəniyyəti, poliqrafiya bazasının yaradılması və zənginləşdirilməsi, yeni-yeni nəşriyyatların yaradılması, nəşriyyat və poliqrafiya kadrlarının hazırlanması sahəsində "Azərnəşr" misilsiz xidmətlər göstərmiş, özünə bir məktəb olmuşdur. O məktəb bu gün də yaşayır və xalqımıza xidmət göstərir.

İSLAM SADIQ
"Azərnəşr" in böyük redaktoru, şair, Filologiya elmləri doktoru